

August Gailit

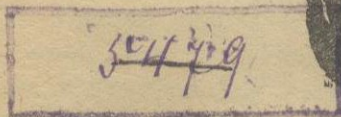
(Viimse päevapildi järelle A. Vabbe)

AUGUST GAILIT

AUGUST GAILITI SURM

ODAMEES

KIRJASTUS „ODAMEES“ TARTUS

1919

A 2882.

2/153336

i 14756584

G. Roht'i (end. K. Sööt) trükk, Tartus.

1.

Ta ärkas püsside kogupaugest uulitsail.

Nagu ikka käisid verised võitlused võimu pärast: mürtsusid kuulipritsid ning haubitsid, lõhkesid granaadid ning shrapnellid, põlesid mitmel pool agulid. Hommiku hämaras paistis taevas kui tule kiirgav meri, kus tormasid vihisedes tulisiud. Ning pilvede punane kangastus oli kui verine võitluse väli.

Raugemata terror sirutas punaseid tiibu kui veriseid kangaid üle linna. Ning inimesed vintsklesid ta purpurises suudluses, tabatud näljast taudist ehk lõhkevast granaadist. Elajas pigistas inimeste kahvatusse rindu omad teravad küüned ning ta hullumeelsed silmad vilkusid ahnelt ning janunevalt. Kui torm paisusid ta tiivad, pildudes segi linnad ja külad.

Uulitsad ning sillad olid barrikadeeritud tramvaid, vagunite, vankrite, telefonitulpade ning lõhutud mööbliga, majade katustele ning põõningutele olid asetatud kuulipritsid, kirikute akendest ning tornide luukidest vahtisid välja suurtükkide otsad, risti ning põiki uulitsatele olid kaevetud laskekraavid ning sägavad hundi-augud, igale poole kistud okastraadid.

Juba mitmet kuud kestis üksikute parteide sal-
kade vahel vihane võitlus, sest igaüks tahtis võimu
enese kätte kiskuda. Eile lehvis raatuse kõrgel tornil
anarhistide must lipp, täna aetas sinna oma lipu vaba-
riiklaste salk, homme aga lehvivad sääl juba kuning-
riiklaste värvid. Ning vahel, kui parteid väsisid võit-
lusest ja koondasid uusi jõude, ilmusid tänavaile
röövlite salgad ning võtsid võimu oma kätte. Nad
tungisid kogukondlikkusesse asutustesse ning röövisid
nad tühjaks, riisusid erakorterid, panid linna mitmest
kohast põlema. Nende orgialised pidustused ning
joobnute mässud kostsid linnas kui hullumeelsuse
valdav võidukäik. Inimesed põgenesid koopaisse ning
viibisid sääl terved päevad ja ööd, kartuses ilmuda
mässajate ette.

Linna miilits vaatas rüüstamist ehk parteide võit-
lust rahulikult päält ehk põgenes kabuhirmus ühes
kodanikkudega koopaisse ja keldritesse, sest ta oli
igas asjas erapooletu. Täna vandus ta truudust vaba-
riiklastele, homme iseseisvatele sotsialistidelle, üle-
homme aga kuningriiklastele. Tal polnud jõudu ega
tarvidust poliitilisse võitlusesse segada, sest võim muutus
linnas iga päevaga, iga tunniga. Tihti valitsesid koguni
mitmed parteid korraga, igaüks oma linnajaos. Siis
katsus miilits kõigile meelepärane olla ning toimetas
igas linnajaos eriti.

Linnas valitses kirjeldamata nälg. Möllas katk.

Oõsiti, kui üksikute parteide vahel rauges võitlus,
ilmusid tänavaile tõbised ja nälgijad, liikudes pime-
duses kui viirastuslikud varjud. Nad kogunesid salka-

desse ning tungisid siis sõjariistadega majadesse, vägistasid naise ning tapsid lapsi, lõhkusid ning priiskasid, määratsesid ning lõbutsesid. Tihti läksid nad liig julgunuiks ning tungisid isegi parteide sõjameestele kallale, mispärast neid tihti terve salga kaupa kinni püüti, kodanikkude omavolile anti ehk poodi armuta võlla. Raatuse kolmenurgalisel platsil seisis pikk võlaste rida ning iga üksiku küljes kõlkus pooduid, poriseid, siniseid, verine keel hammaste vahel, silmad aukudest väljas. Kuid ka kõige metsikumad karistused ei kohutanud nälgiijaid. Öö tulles liikusid nende kahvatud siluetid ning pimeduses vilkusid nende silmad, ahned, toored, hullumeelsed.

Kord päevas tehti võitlevate salkade vahel mõne-minutine sõjariistade rahu. Märgiks lasti kolmekordne kogupauk ning kaitsekraavidest tõsteti valged lipud välja. Selle järele ilmusid üliõpilaste Punase Risti lentsalgad, kes surnuid ja haavatuid koristasid. Need laoti segamini vankrille ning viidi linnast välja lubjaaukudesse. Koolnuid ning raskesti haavatuid pilluti sinna kui linna prügi. Ning kui auk täitus surnukehadest, visati paar labida täit mulda päale ning hakati järgmist lubjaauku täitma.

See oli õudsem koht, missugust võis inimese fantaasia omale iialgi ette kujutada. Kisavate kaarnate ning vareste mustad pilved tiirlesid üle lubjaaukude, nokkades inimeste verine liha. Ööd ning päevad hulusid siin nälgivate koerte salgad, lõhkudes koolnuid, tassides üksikud kehaosad igale poole laiali, pureldes ning huludes, hännad jalge vahel keras. Nad olid

8 hundistunud ja metsikud, tihti ilmudes karjana linna ning tungides inimestele ja loomadelle kallale.

Ning öises pimeduses tulid lubjaaukude juure ka näljased kerjused, kes liikusid siin põlevi silmiga kui kollased luukered. Nad raiusid värskemate surnukehade pääd ning liikmed maha, lõikasid sisekonnad välja, panid siis kehad kotti ning tassisid nad koju. Koerad jooksid nende järele, aga kerjused põgenesid surma hirmus üle paemurdude, kukkudes ja vandudes, rasked kotid seljas.

Oli kohutav aeg.

Ümberkaudne maa oli laastatud ning tühi kui kõrb. Inimesed põgenesid metsadesse ning sohu, kartes röövlite ning parteide salku, kes käisid röövides ning põletades. Põllud seisis sõõdis, talud ning mõisad olid põletatud, ning säääl, kus veel kiratses inimese hing, möllas kohutav nälg ning katk.

Linn seisis rusudes kui hiiglane, kes põeb haavu. Koolid olid kinni, raudteed seisis, ajalehist ilmus ainult mõni üksik, kaupluste ukсед ning aknad olid kinnilöödud laudadega. Inimesed liikusid kui varjud hääletult, langedes tihti katkust rabatuina tänava kividelle ning surses silmapilkselt.

Kuid võimu ahnus kestis edasi, hundiaugud ja kaitsekraavid tihenesid, linn mürtsus suurtükkide ning granaatide paugutustest, taevas leegitses lõhkevaist shrapnellest. Ning parteide kõlavad hüüdsõnad lendlesid ringi kui hiigla lohemadud.

Ses õuduses tuli kevade valgete toomede ning õitsevate kirsside lumega, lõhnava mulla ning värvi-

liste niitudega. Suured aiad müüride vahel olid roosakas-valgeis helbeis ning roheline lehis. Kõrge taevas oli indigo tumekas sinas, kus ujusid pilved kui valged purjed ulgumeres.

Gailit avas akna ning vaatas välja.

Vabariiklaste salgad olid Presidendi sillale barrikaadid ehitanud ning andsid telegraafi keskjaamale tuld. Kogupaugud mürtsusid kui trummide põrin ning valge suits tõusis roheliste puude vahelt üles. Anarhistid olid öösel keskjaama tunginud, tarvitades kuningriiklaste segadust, kes enne neid sääl valitsejateks olid. Anarhistid piirasid keskjaama ümber, süütasid ta põlema ning tungisid sisse. Kuningriiklaste juhid tapeti maha ja poodi võlla.

Anarhistide kordaminekust ergutatud, katsusid nüüd vabariiklased õnne. Nad andsid keskjaamale mitmelt poolt kuulipritsidest tuld ning katsusid katkestest aknatest gaaspomme sisse pilduda. Teised salgad, kes võitlesid iseseisvate sotsialistide lipu all, olid end kindlustanud raatuse platsil ning seisid tegevuseta. Nad vaatasid anarhistide ning vabariiklaste võitlust rahulikult päält, lootes et vastased väsivad võitluses ning siis tuleb nende kord keskjaamale kallale tungida.

Gailit kuulatab püsside raginat ning ta mälestab kurbusega neid päevi, kui võitles veel ise anarhistide salgas, pildudes vastaste kaitsekraavidesse pomme ning tormates tornijooksu tihedas reas nende kallale. Tihti kogus ta parkümmend julgemat meest ning ratsutas vastaste laagrisse, tappis mehi ning pani põlema palatid, võttis toiduvoorid ning korjas sõjariistad ära.

10 Ehk ilmus ootamata erakorterisse, pildus segi kraami ning sidus mehed, vaatles huvitusega naiste hirmu ning kuulas häälmeelel laste kisa. See kõik oli sport, möödaminev huvitunne, lõbus avantüür. Juba järgmisel silmapilgul jättis ta jumalaga endised seltsimehed ning hulkus mõtteta ringi, kurb ning kahvatu. Juba järgmisel silmapilgul oli tal ükskõik, kas võidavad anarhistid või vabariiklased, iseseisvad sotsialistid või kuningriiklased. Kõik olid avantüristid, kelle elukutseks oli sõda ja röövimine, sest ainult see võis veel toita inimesi.

Ehk kas ta ise ei võidelnud kellegi kingsepa Otto Lagrisoni juhatusel, kes oli röövkäikudega omale kogunud varanduse. Ning kas ta seltsimehed polnud nälgivad talupojad ning vabrikute endised töölised, kes nälja sunnil olid valmis igasuguse idee või hüüdsõna eest surema. Neil oli ükskõik kelle partei salgas võidelda, kui aga hüüdsõnad toitsid ning vaigistasid südametunnistuse.

Ikka alla läks ta elu, ikka sügavamalle kuristikku, millest polnud iialgi pääsu. Kui tühjas labürindis eksis ta vaim, nürinedes, väsides, jäädes kõige vastu külmaks. Ta oli jäänud üksikuks siia linna, kaugel sõbrust ja tuttavaist. Kus viibisid nad? Rotonde'i kafees, rääkides Hispaania naistest ja viinast? Ehk kuulasid naerulaginal mõne sõbra juttu India avantüürest, verisest corridast, Jaapani riisväljade laine-tusest? Ehk hulkusid nad kõik ilmapidi ringi, kandes turjal hobueeslitena tänapäeva muresid?

Teda ei kiskunud enam igatsus kuhugi.

Oli tarretanud oma üksinduses; vaatles päevade kaupa läbi lahtise akna uulitsavõitlust, ehk istus Melankooliste pärnade keldris ning kuulas kuulipritside raginat, ehk hulkus mõtteta tänavail, millegi üle mõtlemata, midagi soovimata. Surma vari hiilis ta ümber, ikka ligemalle tõmmates võrke, ikka koomalle sidudes elu silmuse. Ta tundis oma palgeil ta muigavat vaadet, külma ning raudist.

Kuid see ei kohutanud teda.

Oli mõttetu elu. Kui hall päev rippus üle linna, lohistades tiibu. Oli raugenud rahutus ja soovid, tuiksoon lõi vaikselt ning korratult.

Ainult harva ärkas ta kui raskest unenäost, võpatas, vaatas kartlikult ringi ning tundis hirmu oma näo vahakolletusest. Elu endine eliksiir lõi ta soontes kihama, ärkas kirk ning rahutus. Tahtis naerda ning pilduda segi selle varemets linna ja terve maailma, unistas tormist ja naise kahvatust rinnast, lendles mõttes siniõhus ning sõitis mässaval merel kui võitja.

Niisuguseil silmapilgel otsis ta kohad, kus elu hoovas veel endises tempos, kus sügavas keldris kostis orkestri mürtsuv valss ning inimesed imesid elu mõnu kui kihvti. Siia kogunesid joomarid ja vargad, saherdajad ja endised mõisnikud, võitlevate parteide päälikud ja lihtsad kelmid, riisipuudris kokotid ja endise aristokraatia daamid. Orkestri mürtsuval saatel keerlesid paarid kui unenäos, tõstsid klaasid joomarid, kaotasid kapitaalid kelmid. Siin sosistati palavaid armastuse sõnu ning joovuti ilust ja viinast, siin unistasid endised riigimehed hiilgavaist karjäärest ja

12 ehitati losse kui Idamaa muinasjutes, siin sahisest veel siid ja läikisid briljandid.

See oli kui paradiis, kuhu ei tunginud elu reaalsus. See oli kui põrgu, kus voolasid veinide vahulised jõed, kistes keerdvoolu janunevaid inimesi. Ning nad ujusid allavett kui lailavad mullid, et jätta selja taha nälga ning katku, põlevat linna ning terrori mõllu. Et veel maitsta ja rüübata, veel tunda oma soontes elu lainetavat tuiksoont, veel tunda oma huulil pikka ning kõrglikku suudlust, kuigi see viiks rutemini vastu katastroofile.

Ehk kas elu ei olnud sääal üleval kui roostest söödud raud, külm ning kireta? Kas ei hiilinud surm sääal nuuskurina ringi, et kista esimest vastutulejat kaissu? Kas ei kihutanud tulitõllal ringi, rakendanud nälja, kaktu ning sõja? Ning inimesed põgenesid siia, et unustada silmapilgukski valdavast koledust sääal üleval. Kuis joobusid nad kiiresti viinast ja muusikast, lilledest ning naistest!

Rahutuil silmapilgel ilmus Gailit siia lõbusana, ülemeelsena, hullavana. Ta pani klouni kuljustega mütsi pähe ning kargles kesk konfettide sadu ja keerlevat suitsu, ehk hüppas lauale ning ülistas viina ja naisi, ehk rääkis anekdoote endisist ajast. Kui hüplev pajats ringles ta siin, pikk ning kahvatu, väikeste silmade vilkudes.

Ehk meelitas kokoti saali nurka, jäi äkki tõsiseks ning kurvaks, tühjendas ta terviseks klaasi ning rääkis lapseliku naiivsusega omast armastusest.

„Sikky-Mikky,“ ütles ta värisedes, „ma armastan Sind. Ning ühtki teist, ning ühtki teist! On nii, nagu poleks ma kellegile rääkinud veel neid sõnu, nagu oleksid õige noor, kes leidnud oma armastuse. Kuis säravad Su silmad, leegitsedes põlevat hinge! Kuis värisevad Su huuled, kui õunapuu roosakad helbed. Neid suudelda ning unustada kõike siin ilmas.“

Kokott naeris.

„Ära mine vallatuks,“ lausus ta ähvardades.

„Vallatuks? Miks ei usu Sa mind?“

Ning jäades kurvaks rääkis sosinal:

„Sikky-Mikky, sõidame fjordidesse. Kuis särab säääl meri kui põhjatu taevas! Ning virmalised ujuvad taevas ning lumised mäed hiilgavad kui hõbelademed. Laeval pole ühtki pääle meie, isegi kajakad ei lenda nii kaugelle kaasa. Säääl räägin Sulle tähesaju vaatlusel omast armastusest, mis on sügavam merest ning põhjatam sinisest taevast. Sikky-Mikky, tahad minuga sõita fjordidesse? Ma ei ole siis vallatu, ma ei julge säääl isegi suudelda Su huuli. Kumardan Su ette kui aulik rüütel ning suudlen Su punase seeliku shleppi.“

Kokoti silmad muutuvad unistavaiks.

Muidugi, nad ei sõida kunagi fjordidesse, muidugi, keegi ei armasta teda. Kuid praegu tunneb ta fjordide jahedat tuult ning praegu näeb ta selgesti pikka siidist shleppi, mis venib sahisedes ta järele, armsama suudlusega voltides.

Ning lõbusana joob ta klaasi põhjani.

„Jaa, armsam, jaa, jaa!“ lausub ta unistavalt, „juba

14 homme sõidame fjordidesse. Hämaraks minnes hiivab meie laev!“

Ta lendab kui liblikas tantsijate sekka ning Gailit kuuleb kaua ta hõbekõlalist naeru. Nagu oleksid kuld-tükid visatud metalsesse vaagnasse. Nagu oleksid oreli kõrged viled sahistanud naeru.

Ning Gailit püüab uue daami.

„Rea, Rea!“ hüüab ta sosinal, „kuula ometi, kui hõikan Sind. Sa lubad ometi juua klaas veini Sinu ning enese terviseks? Mul sarnane tundmus, nagu oleksime end kihlanud täna, sest võimatu pöörda Su’st pilku kõrvale. Kui ilusad Su marmorkahvatud käsivarred. Ning huuled kuivad kui kõrb, mis januneb aastasadasiid vett. Rea, Sind pole suudeldud aastasadasiid — nii janunevatena tunduvad mulle Su huuled.“

Daam jääb naeratades seisatama.

„Vaiki, armas,“ lausub ta, „mis ütleb Su naine Hellen Toobien seda kuuldes?“

„Hellen Toobien?“ kordab Gailit.

Ta nagu muutub veel kahvatumaks ning huuled värisevad. Vihaga tõmbab ta klouni mütsi pääst ning virutab põrandalle.

„Kes räägib siin sellest, mis sünnib sääl üleval!“ hüüab ta vihaselt.

Korraga on möödud kõik tuju ja vallatus. Kui vastikud need priiskavad näod. šinised, tursunud, nagu istuks juba surm nende veres, ajades pingule sooni. Kui ahned need silmad, toored ning metsikud, vaadataes kaarnatena ringi. Ning naised higised ja küüni-

lised, rippudes igale ühele kaela, rääkides kõigile üht ning sama. 15

Ta astus välja.

Pimeduses kostsid üksikud paugutused. Lasti vist kuningriiklaste leeris, nälgivate salkade hirmutuseks, kes hiilisid pimedas ringi. Paugud kõlasid pimeduses kui karjatused. Taevast oli kahvatu kuma, vist põles kusagil mõni küla või mõis.

Ta tõmbus küüru ning sammus tusasena koju poole.

Hellen Toobien, mõtles ta põlglikult. Hellen Toobien on tema naine, see vana, hammastena eit, see luine kolletis, kes vaatab kassi silmega ta pääle. Kollane nurgeline nägu, kortsus, läikiv; lai suu ning kitsad huuled; juuksed määritud rasvaga ning kammitud päalae juure; sõrmed pikad ning luised. Ning see hirmutis peab olema tema unistus, see põrgu vanamoor, see lai värav totrusele!

Ei, veel rohkem, veel rohkem! Naine toitib ja jootib teda, naine magatas ning kattis teda. Isegi papagoi ostis ta talle sünnipäevaks ning kinkis ilusa salmiga nagu kord ja kohus. Ning et üllatada teda, et näidata talle oma suurt armastust, õpetas ta papagoi rääkima. „Armas Kusti!“ vilistas lind. Alati, hommikust õhtuni: Armas Kusti! Lind ärkas vahel öösel, puhastas nokka ning lausus: Armas Kusti! Naine aga kuulas ning muheles. Tark ning armas lind, mõtles häälelele ning kleepus mehe juure kui takjas.

Vahel täitus hing ning pääs keerlesid metsikud mõtted. Tappa lind ja naine ning põgeneda ära siit

16 neetud linnast. Kuid juba järgmisel silmapilgul rahunes, kiskus vaiba üle silmi ning lamas kui tarretanud lahtiste silmiga. Liikmetest kadus jõud ning pää oli tühi kui trumm, mingisuguse soovita, mingisuguse mõtteta. Passiivsus, roidumus, väsimus, nagu oleks sooned verest tühjad ning pääaju halvatud.

Las laulab lind! Las kriiskab, nagu teda õpetatud, sest on ju lõpuks ükskõik, kas Kusti või August. Kõik nimed on jumal rumalasti loonud, see on ometi kindel. Ning lõpuks on ka see ükskõik, kas magab ta kõrval Hellen Toobien, Sikky-Mikky, Rea, Olly Olafson, Asta Karin või veel mõni teine ehk kolmas, kelle nime ta ei mäleta. Kõik loomakesed jumala määratumas karjas, kõik määgivad kitsekased hüplemas vallatult ringi.

Ehk milles on süüdi papagoi?

Ning milles on süüdi ta Hellen?

Ta võtnud ta enese juure maija, uulitsalt hulguse, kel polnud enam kusagille minna. Kes oli elust murtud, väsinud, alati nukker, alati tusane. Kes käis ringi kui elav luukere, kui hirmutis. Aga kõige pääle vaatamata laulis lind talle vahetpidamata armas Kusti, ning naine võttis sagedasti sukasäärest raha ning ulatas talle lahkena. Kunagi ei ajanud mädanevaid hambaid irevile ega kärgatanud, et sarnase hulguse tarvis pole tal raha. Kunagi ei virutanud rusikaga lauale, kui mees tuli purjusena koju oma õistest joomistest, või kadus terved päevad väljas toome õitsemise vaatlusel. Ei küsinudki temalt, kus viibis, mida tegi.

Mida tahtis ta veel?

Põgeneda ning surra maanteele? Astuda jälle 17
anarhistide salka ning võidelda kingsep Otto Lagrisoni
juhatusel ühes teiste talupoega?

Ta oli väsinud.

Midagi ei tahtnud tema enam. Veri oli lubjas-
tunud ta soonis, pääaju oli halvatud. Nooruse kerge-
meelsus, nooruse vallatus, elujanu, kirk, — see kõik
oli läinud juba ammu. See kollane, higine nahk kattis
ainult suuri luid ning nooruse patustusi. Ning hing
vireles sääli sees ja ei leidnud omale kohast paika.

Südame tuksumine oli kui vaevalt tunduv värin.
Väikseid silmi ümbritsesid sinised rõngad. Rind oli
sissevajunud. Ning selgemini kui kunagi enne tundis
ta surma jahedat hingamist.

Tõstis pää ning vaatas ringi.

Nende jäised pilgud otsisid üksteist.

2.

Ta istus akna ees ning vaatles võitluse käiku.

Kuis lõhnas kevade muld ning särasid kõrged tornid! Tuul kandis aedadest toomelbeid kui lume säravat kristalli. Ning rohelised puud seisid nooruse janus, imedes päikest ning värske mulla jooonustavat mahla. Valge suits ragisevaist püsstest tõusis nende vahelt ülespoole kui ehmatatud luiged.

Tal tulid meele endised kevaded, kui hinge valdas ääretu rahutus ja janu, kui lämbus neis kitsais uulitsais, väsis neist inetuist naisist. Kui iga veretilg karjus ääretu avaruse järele, voolates soontes kui ülevoolav jõgi. Kuid missugune rahu ja vaikus oli nüüd, väsimus ja ükskõiksus, mingisugust protesti, mingisugust soovi! Ka tema hinges olid möllanud tormid, paisunud tuuled ning lõkendanud taevad, kuid nüüd oli raugenud kõik ning üle rusude lailas õhtu kurblik hämarus. Ning ikka rohkem hämardus, tuli udune öö, niiske ja külm.

Ta võttis lehed kätte ning silmitses kurvalt nende veergusid.

Revolutsioon Pariisis ja Pekingis, põleb London ja Tokio, mässajad rüüstavad Aleksandriat ja Madriidi,

seisavad rusudes Nevyork ja Konstantinoopol. Ah, kui ükskõikne oli ta nende sündmuste vastu, kui vähe huvitasid teda nende suurlinnade saatused.

Ning ometi oli ta kord joobnud üleilmalise revolutsiooni mõttest, alalisest terrorist, rahvaste põhikihi võpatustest. Nüüd aga viskas ta väsinult ajalehed kõrvale ning vaatles uuesti võitluse käiku.

Vabariiklaste kallaletungimine postivalitsuse keskjaamale lõppes täielise fiaskoga. Iseseisvad sotsialistid, kes võitluse käiku olid rahulikult päält vaadanud, võtsid äkki vabariiklased selja tagand tule alla. Kartes, et anarhistide langemisega vabariiklaste seisukord liig tugevaks võib minna, katsusid nende salgad keskjaamast eemalle tõrjuda. Tihedais ahelais, toetatud soomusautodest, tungisid nad mitmelt poolt korruga vabariiklastele kallale, piirasid nad ümber ning tapsid suurema jao vaenlastest.

Kuid pääletungimine nõudis ka nendelt suuri ohvrid. Sajad langenud lamasid hunikus keskjaama ees, et soomusautodel oli raske liikuda. Seda kasutasidki oma kord anarhistid, kes äkki keskjaamast välja tulid ning oma vabastajate kallale tungisid. Iseseisvad sotsialistid olid liig palju kaotanud, et uutele kallaletungimistele suudaksid vastu panna. Varstigi kaotasid nad omad soomusautod ning põgenesid laiali, jättes anarhistide kätte voorid ja laskemoona, püssid ja suurtükid.

Anarhistide kätte langesid nüüd ka barrikadeeritud sillad ja raatus, mis tervet kesklinna valitses. Nad panid omad lipud igale poole lehvima, pühitsedes rõõmsalt võitu.

„Elagu Otto Lagrison!“ kostsid hääled Gailiti kõrvu.

Ta muigas ning kordas eneses:

„Elagu kingsep ja võrukael Otto Lagrison!“

Miks mitte? mõtles ta edasi. Antagu ometi kingsepale, mis kingsepa päralt ning sõjameestele, mis sõjameeste oma. Otto Lagrison oli nüüd ometi vähemalt kolmeks, neljaks päevaks linna diktaatoriks. Ta võis teha nende inimestega, mida soovis süda, sest nüüd hoidis tema võlla nõõri otsa enese pihus. Nüüd võis ka Gailit vabalt liikuda uulitsail, sest oli ju ta taskus anarhistide ajalehe kaastöölise kaart!

Ta pani akna kinni ning tõusis üles.

Madala lae juures rippus papagoi puuris ning kordas aegajalt oma armastatud sõnu: armas Kusti! Teritas nokka, vaatas mehele ükskõikselt otsa ning lausus kui trööstides teda: armas Kusti! Ei, see ei täitnud enam ta hinge, ta oli ükskõikne terve ilma vastu, rahulik ja vaikne, keda ei äritanud enam ükski häbemattus, ei liigutanud ükski torm. Isegi Helleni himurad silmad ning huuled ei avaldanud temas sappi ega põlgust. Nagu oleks juba oma arved õiendanud ilmaga, et heida kirstu ning pigista silmad kinni, paludes sõpra lükata kirstule kaas pääle. Nagu oleks juba hing surnud ning kollane kere hulguks veel mõtteta ringi, tarbetu kest, millega kellegilgi midagi pole pääle hakata.

Ta võttis kaabu ning astus välja.

Nagu harilikult juhtis sammud Melankooliste pärnade uulitsale, kus asus Olafsoni keller. Siin armastas ta istuda üksikuna, vaadata tundide kaupa kirjut pub-

likumi, tundide kaupa kuulata püsside raginat. Kui 21
haavatud elaja oie kostis ta siia.

Gustav Olafson pani ta lauale kohvi ning rääkis talle viimseid sündmusi linnas. Gailit kuulas, noogutas pääd ning oli tänulik, et leidub veel inimesi, kes tahavad teha temaga tegemist.

Ta tundis seda meest. Trehvas teda India okeaanil, kui Gustav Olafson oli ühel Inglise laeval alles madruseks või ahjukütjaks. Raske amet ei meeldinud rootslasele. Kui laev seisis sadamas, põgenes ta maale, püüdis metsades noori ahve ning müüs neid rändavate eurooplaste daamidelle edasi, kauples banaani ning pählatega, õppis bramiinidelt nõidust ning näitas oma kunsti reisijatele. Ning mine tea, mis tegi ta veel, kui aga Gailit kodumaale tagasi sõitis, oli rootslane juba siin ees kafee peremehena.

Nende kokkusaamine sünnitas mõlemaile lõbu. Ning Olafson esitas kirjanikule oma tütre Olly, noore ning vallatu tütarlapse, kelle pruunes silmis põles leegitses janunev hing. Jumal teab, kust oli ta tütre saanud, sellest ei rääkinud kumbki pikemalt. Tihti istus tütarlaps Gailiti lauda ning rääkis lõbusana üht ning teist, mis tuli tal, vallatul, meele. Kui aga uulitsail hakkasid ragisema kuulipritsid ning lõhkema granaadid, hakkas tütarlaps värisema, suuris silmis valdav hirm.

„Kardad surma?“ küsis Gailit naeratades.

„Jaa, jaa!“ sosistas Olly värisedes ning mehe külge kleepides. Mitte iialgi ei võinud ta härjuda nende võitlustega, selle koledusega, mis valitses linnas juba

22 mitu kuud. Unes ja ilmsi nägi ta ikka oma ees veristatud päid, kurbi, kokkunuid silmi, tarretanud hirmu tapetute nägudel. Ta sonis nendest, sattus palavikku, kaebas isale oma kohutavaist unenägudest, aga Olafson naeratas ega vastanud midagi. Olafson teadis, et temal pole midagi karta, sest ta maksis ohtrasti neile päälükkuile, kes parajasti valitsesid ta linnajaos. Aga tütarlaps elas oma ette kui kohutatud lind, kartlikult kuuulates igat raginat, igat häält, mis kostis uulitsalt siia.

Kui Gailit keldrisse astus, jooksis Olly talle vastu.

„Ons täna palju langenud?“ küsis ta värisevail huulil.

„Sajad,“ vastas see lühidalt ning karmilt.

Miks tullakse küsima temalt? Sajad, tuhanded, miljonid, kas see pole ükskõik? Kõik viiakse kord linnast välja lubjaaukudesse ning üle kõigi keerlevad vareste kisavad pilved. Nokitsevad silmad pääst välja ning lendavad sinu silmega mustade pilvede all. Ning sa ei pilguta neid enam, sa ei saada vihast pilku vaenlasele otsa, nad ei naera, nad ei nuta enam. Su silmad on varese nokas, su elutud kustunud silmad.

Ta toetas pää lauale.

Kollased sõrmed värisesid. Süda peksis korratult. Missugune ääretu väsimus ja roidumus tuli üle tema. Kui oleks pääluusse kallatud külma tina. Kui oleks sooned verest tühjad kui janunev, tol mav maa. Nagu oleks pääaju põlenud tuhaks, ärahangunud, tuulest kantud.

Ta vaatas kurvalt ringi.

Saal istus Aksel Viidas, endine maapäeva esimees, pärastine toitlusminister, nüüd aga lihtne sahkerdaja leiva ja juustuga. Ning tema kõrval itsitas paks Rumberg, kes oli kord maalinud geniaalseid freskosid, nüüd aga valmistas salaja puskarit ning müüs seda soldatitele vere hinnaga.

Kui imelikuks oli läinud ilm.

Tal tuli korraga meele, et London ja Tokio põleb, Pariis ja Peking on revolutsionääride käes, et Newyorgist ja Konstantinoopolist on jäänud järele üksi varemed. Kõik langeb kokku, kõik hävineb, sureb, tuleb suur katastroof, viimne ja lõpuline. Jäävad järele rusud, tuhk ning mässav vesi. Ja tuul, mis tormab üle rusude kui emane koer vingudes.

Pää pööritus. Sinised rõngad silmade ümber läksid mustemaks. Nägu oli valge kui gipsmask. Ta tõmbas käega mööda otsaesist, see oli külm.

Keldrisse astus kaks daami. Kevade kergemeelus mängis nende roosakail huulil. Põsil löid puhkema esimesed sirelid. Missugune vallatus ja elujanu läikis nende silmis!

Ta vaatles daame ning tundis korraga häbi. Issand jumal, mis oli temast jäänud järele, sellest murdvast ning toorest karust! Kui mädanev känd küürutas ta siin, kireta, tuleta. Kui rauk, kelle pää väriseb ning kelle ainukeseks igatsuseks surm. Aga ta oli ju veel alles noor, ta võis ju veel lõhkuda ning kisada, astuda daamide juure ning pillata teravusi arvuta. Ta võis oma aastate järele veel tõusta maailma vägevaks dik-

24 taatoriks, kelle ees paenutavad põlvi tuhanded rahvad. Ta võis oma aastate järele pidada kümme haaremit, igas tuhat ning üks naine. Ta võis ehitada uuesti üles kümme Pariisi ja kümme Madriidi. Ehk on ta võimistel üleüldse piiri, ta tahtejõul otsa? Kui uhke kotkas lendab veel kõrgel õhus, lauldes maailmale uut laulu!

Ei, ei, mõtles ta kohe, need ajad on möödas, need ajad on möödas, kui elu oli kõige kaugemale ulatav fantaasia, kui polnud veel midagi võimatut. Nüüd ei kõlba ta isegi lihtsaks sõduriks, sest värisevad käed ei jaksa enam pidada rasket püssi. Nüüd ei kõlba ta enam millekski, isegi lihtsaks ajalehe reporteriks.

Ning korraga valdab teda hirm.

Millegi kohutava, fataalse ees, miskisuguse katastroofi ees. Ta tunneb, kuis läheneb ta kiiresti ikka ligemale ja ligemale. Ta haarab tuiksoone järele ning pigistab sõrme ta pääle. See lööb aeglaselt ning korratult. Jumal, mis juhtunud, mis juhtunud? kordab ta eneses. Millest see ääretu rahutus?

Ning korraga tunneb ta selgemini kui kunagi enne, et on tarvis põgeneda, rutata, kiiresti, kiiresti. Ta hüppab püsti, tahab joosta ukse poole.

Astub paar sammu ning haarab südamest.

Korraga lõhkevad temas tuhanded granaadid, põrkavad kokku maailmade rongid, langevad kokku kõik mäed ja tornid. Ta tunneb, kuis kogu ta kere lõhkeb tuhandeteks tükikesteks, kuis lähevad ta ihus hukka

kõik maailmad ja avarused. Tulede põletav meri tormab pääajust läbi. 25

Ta langeb rabatuna põrandalle.

Ta on surnud.

Kollane nägu muutub äkki siniseks, huulte vahel tarretab paar veritilka. Avatud silmis läigib veel imestus ning hirm.

Olly Olafson ruttab ta juure.

„Gailit, Gailit, mis Sinuga juhtunud?“ karjub ta hirmunult.

Aga vana Olafson on tark mees, ta vaatab lamajat ning lausub tasa, et see mees on nüüd surnud ning seepärast ei aita enam mingisugused karjumised. Ning värisevate kätega kallab ta eneselle whiskeyt, sest sarnane juhtumus on tõepoolest esimene ta keldris. Kes võis seda arvata, mõtleb Olafson, et see mees valis minu keldri omale suremise paigaks.

„Surnud,“ kordab Olly, „August Gailit on surnud!“

Ta jookseb uulitsalle ning kordab kui meeletu neid sõnu.

Võib olla kustub kord maailma suur tulekahju, vaikivad suurtükid ning kustuvad leegid taevalt. Võib olla tõusevad jälle linnad tuha ning rusude lademeist üles. Siis ehk tunneb mõni huvitust August Gailiti elust ja surmast. Siis ehk korjab mõni kirjanduse ajaloolane teateid ta surma kohta. Seepärast ei ole mul põhjust jätta avaldamata need kaks protokoli, mis tema surmaga ligidases ühenduses.

Esimene neist on militsionääri protokol, teine hospitali arsti oma.

Ning käivad nad nii:

„Mina, kolmanda jaoskonna vanem militsionäär Kaarel Tenberg, seisin 23. mail s. a. oma ametikohuste täitmisel Kloostri ning Melankooliste pärnade uulitsa nurgal, kui keegi preili minu juure tormas ning midagi rääkis. Esialgu ei saanud ma temast aru, sest ta nuttis ning rääkis mingisugusest suurest õnnetusest. Lõpuks sain ometi aru, et Gustav Olafsoni keldris, mida kutsutakse ka Melankooliste pärnade kafeeks, olla midagi kohutavat juhtunud ning mina pidada preiliga ühes sinna minema.

Kohutavat ei olnud aga midagi.

Melankooliste pärnade kafee pörandal lamas keegi keskealine mees, kes siia kohvi oli tulnud jooma ning äkitselt ära suri. Väljanägemise ning minu kindla arvamise järele oli ta lihtne hulgas või varas, mis-suguseid praegusel ajal iseäranis palju näha. Kuigi selleks veel kindlaid tõendusid käepärast pole, olen siiski arvamises, et ta on rohkemates kuritegevustes kaastegev olnud. Igatahes jättis ta minu pääle niisuguse mulje. Tahtsin teda toimetada üliõpilaste Punase Risti lentsalgale, kes surnukeha koristaksid ning lubjaaukudesse viiksid. Ainult ülevalmainitud preili ärdal palumisel, kes end Olly Olafsoniks nimetas, teen selle protokoli ning kuuluan tunnistajad üle, et surnukeha kogukonna hospitali lahtilõikamiseks võiks saata.

Et koolnu hulgas oli, seda tõendasid kõik tunnistajad.

Melankooliste pärnade kafee omanik Gustav Olafson: „Koolnu on keegi August Gailit, kes omal ajal ka kirjandusega on tegemist teinud ning isegi mõned raamatud välja annud. Suuremat poolehoidmist pole ta lugejate seas kunagi leidnud ning vaevalt ka otsis seda. Omal ajal võis tema nime tihti kuulda ühenduses mõnesuguse skandaaliga. Viimasel ajal oli ta aga vaikne ning kurb, istus terved päevad minu keldris ning jõi musta kohvi piiritusega. Vahel ilmus ta siia ka daamidega, aga need olid kõik tuntud kokotid. Viimased toitsidki vist teda, sest minu teades polnud tal mingisugust teenistust.

Oma tunnistust võin kinnitada vandega kohtus ning jumala ees:

Gustav Olafson.“

Ülevalmainitud mehe tütar Olly Olafson: „Tunnen koolnut juba pikemat aega. Ta istus terved päevad ning õhtud meie keldris ning armastas siit kuulata püsside raginat uulitsal. Suuremalt jaolt istus ta ikka üksinda, ainult harva daamidega. Ta muutus iga päevaga ikka kurvemaks, sõnatumaks, kõhnemaks, nagu piinaks teda mingisugune mure. Viimaseil päivil oli ta kui gipsmask. Täna tuli ta veidi varem kui harilikult, oli millegi üle tusane, ei tahtnud vastata küsimuste pääle. Lauakese juures istudes kirjutas mõned read lauale, kuid kustutas siis nad jälle ära. Siis nägin, kuis ta äkki hirmunult üles hüppas, kuis astus paar

28 sammu ukse poole, nagu hirmust kortsus, põsil ei veretilkagi. Haaras kätega südame kohalt, vaatas kirjeldamata ahastuses ja imestuses mulle otsa ning langes siis rabatuna põrandalle. Midagi muud ei ole mul juure lisada. Tahaksin teada päeva ning aega, kunas teda maetakse.

Oma tunnistust võin kinnitada vandega kohtu ning jumala ees:

Olly Olafson“.

Melankooliste pärnade kafee teenija Mari Heit: „Mina ei tea koolnust midagi. Olen selles keldris klaasidepesija ning mind pole mehed kunagi huvitanud. Iseäranis pärast seda, kui mu peigmees Jurka sõjas langes.

Oma tunnistust võin kinnitada vandega kohtus ning jumala ees:

(Kolm risti)“.

Teisi tunnistajaid ei leidnud ma enam tarvilikuks üle kuulata.

Ärakiirja sellest protokolist saadan ühes surnukehaga kogukonna hospitali valitsusele, et ta võiks seaduses ettenähtud samme tarvitada.

Kolmanda jaoskonna vanem militsionäär:

Kaarel Tenberg“.

* * *

Reedel, 23. mail s. a. kell 11, 15 enne lõunat tõi töövoorimees nr. 28B, Maarjamaa valla talupoeg Henrik Olle, surnukeha, mis talle oli antud edasi toimetamiseks

kogukonna hospitali. Surnukeha tõstetud Melankooliste pärnade kafee põrandalt, mille tõenduseks voori-meel kolmanda jaoskonna militsionääri protokoli ära- kirja ette näitas.

29

Surnukeha juures leiti: isikutunnistus Eesti vaba- riigi kodaniku August Gailiti nime pääle, mis välja- antud Haapsalu linnavalitsusest 29. novembril, 1918. aastal; anarhistide ajalehe „Musta Lipu“ kaastöölise kaart sama isiku nime pääle, üks number, „Riigi Teatajat“ 13. aprillist 1920. aastast; kolm erakirja, üks kellegi Realt, üks Asta K.-lt ning üks „Sikky-Mikkylt“. Kõik kolm kirja on adresseeritud Melankooliste pär- nade kafeesse August Gailiti nime pääle ning nende sisu on puhtalt isiklik vahekorra selgitus.

Surnukeha taskus oli veel: pruunist nahast raha- kott, milles leidus üks Hiina hõbe rubla, kolm lombardi kviitungit Püha Antooniuse lombardist, üks kummist preservatiiv, kaks tarvitatud sulge, üks katkine prilli- klaas.

Rinna taskus oli surnukehal naise katkine siidist sukk, mida koolnu oli nähtavasti tarvitanud ninarätiks, tühi paberossi karp „Cigarettes Anglaises“, lühike pliiaats, paar närtsinud lille ning habemeajaja Morni abonementkaart, mis ära oli tarvitatud. Muid asju, dokumente ehk raha surnukeha juurest ei leitud.

Nagu Haapsalu linnavalitsusest väljaantud isiku- tunnistusest näha, on koolnu Valga valla endine talu- poeg, rahvuse poolest lätlane, isa August Gailiti ja ema Agnes Stambergi kolmas poeg, 31 aastat vana, ameti poolest kirjanik, elanud selles linnas kellegi

30 preili Hellen Toobieni juures Kaljusaare uulitsas, nr. 17, krt. 13.

Koolnu seljas oli kantud sinine ülikond, mis mitmelt kohalt katkine ning määrdunud, katkised viltu sõtkutud kingad, sinised aukudega sukad, must kaabu, pruun suvepalit. Pesu oli koolnu seljas siidist ning uus ja puhas, märgitud tähtedega A. G.

Koolnu on 119 tsentimeetrit pikk, rinna ümbermõõt 56. Iseäralikud märgid ihul: pruun sündimise plekk parema külje lõua all, millest käib põiki läbi operatsiooni haav. Pahemal küljel, kaks tolli südamest kõrval, on koolnul vana haav, nähtavasti saadud kahevõitlusel või muul kakelusel. Pahemal käsivarrel tatoveeritud rist maduga, missugust kannavad Punasemere madrused. Muid iseäralikke märke ega haavu ei leitud.

Surnukeha löigati lahti samal päeval, kell 5 pääle lõunat. Lahtilõikamist toimetas kogukonna hospitali vanem arst Dr. med. Jaan Feldt, hospitali deshureeriv assistent Oskar Meiermann ning halastajaõde Marie Brok.

Lahtilõikamisel selgus, et August Gailit on surnud südamerabandusse ning et surm on olnud silmapilkne. Samuti selgus, et Gailit on juba pikemat aega kannatanud südame laienemist ja nevrositeeti, mis verevaesuse ja nõrkade kopsude tagajärjel iseäranis viimasel aastal tugevasti on progresseerinud. Samuti leiti neerude lubjastumine ning kõhu krooniline katarr. Arvatavasti on kõik need haigused nooruse pattude ning korratu elu tagajärg.

Pärast operatsiooni viidi surnukeha kogukonna hospitali surnukeldrisse ning paigutati pahemasse ritta, nr. 13. all. Koolnu riided ning asjad pandi kappi nr. 7, pääle kummist preservatiivi, mis vahepääl oli varastatud ning mille kohta on tehtud eriprotokol. Selle eriprotokoli põhjal kohustab kogukonna hospitali administratsioon August Gailiti seaduslikele pärandaille, kui niisugused end pärast kohtu publikatsiooni üles annavad, kummi preservatiivi hinna 2. marga 50. penni suuruses välja maksma.

Surma juhtumusest on teatatud: „Musta Lipu“ vastutavale toimetajale, preili Hellen Toobienile ning koolnu vennale Haesermanni vabriku direktorille Karl Gailitille Riias.

Ärakiri sellest protokolist saadeti kolmanda jaoskonna miilitsa ülemalle.

Kogukonna hospitali vanem arst:

Dr. med. Jaan Feldt.

Deshureeriv assistent:

Oskar Meiermann.

Marie Brok.

23. mail, 1921. aastal.

Kui hallist udust tõusis ta üles.

Kui kihvtisest soisest madalikust, kus põrnitsesid konnad ja sisalikud, ussid ja putukad. Kus oli tunnud valdavat õudust ning koledust, kus lämbus mitu pikka aastat. Vabanes maisest ihust ning tolmust, tõusis kõrgemale tänapäeva askeldusist. Polnud enam lasuvat raskust ning väsimust, ei tundnud enam roostet oma südamel. Jättis maha kõik endised kired ning igatsused, kõik endised patud ning eksimised, kõik armastused ja vihad. Oli vaba kui lind, kes laotas tiibu, et tõusta vastu säravaile tähile. Ning oli kerge kui helve, mis tõusis ikka kõrgemale üles.

Ta vaatas ringi.

Kus oli ta viibinud enne, kus olnud enne oma ärkamist? Ehk olid teda piinanud rasked unenäod, õudsed sonimised, mis keerlesid pikas ning valdavas ahelas temast mööda? Ehk oli see kõik ainult viirastus soo mulisevas vees, kus kihvtised udud mässisid ta hinge kui niiskesse vaipa. Lihtne nägemus surma agooniast, lihtne palavik, mis tekitas õudseid viirastusi, muljuvat valu?

Nagu läbi une tundis ta veel oma läbielatud valu, mäletas mingisuguseid karjatusi, võitlusi, tõusu ning langemist, kirge ning igatsusi. Nagu kaugest minevikust tõusid mälestused ta silme ette, rasked, painajalikud mälestused.

Ta heitis pilgu kõrvale.

Korraga said selgeks ta endised kannatused.

Sääl lamas tema ihu, kollane ning lehkav. Silmad olid vajunud aukudesse, põsed olid sinised, kitsas otsaesine kortsus. Ning kollased hambad olid irevil, nagu naeraks surnukeha ise oma kaduvuse üle, nagu hirvitaks ta sarkastlikult oma lehkava keha üle, mis jäänud tarbetumaks kestaks, mis loodud mullast ning kõduneb mullaks. Ning kõik ta unistused, kõik ta rahutused, kõik ta fantastilised lennud lõppesid selle lehkava surnukehaga. Nüüd lamab ta valgetel laudadel teiste samaste keskel ning tema pääkohale kirjutanud keegi numbri 13. Temast jäänud järele ainult see number, tühine number mustal tahvil, muud midagi.

Gailit vaatles oma surnukeha lähemalt.

Siis need silmad heitsid kord ahneid, janunevaid pilke! Need silmad maitsesid naiste huulte värinat, nende iharaid väänlemisi, nende anduvat jõuetust. Need silmad avaldasid kord põlgust ja viha, helgitasid hinge tormi ning igatsust!

Ning need huuled põlesid kord kirglikus joobumuses. Need huuled imesid kord elu magusat kihvti. Need huuled värisesid õnne ekstaasis, viibides armsama palgel!

Siis see pääaju põles fantastilistes nägemustes? Sünnitas uusi kujusid, uusi inimesi, uusi igatsusi. Siis see pääaju tahtis kord tõusta maailma rahvastelle diktaatoriks, ehitada uuesti üles kümme Pariisi ning kümme Madridi!

Ning need luised käed viibisid kord armsama piha ümber, need käed ringlesid õhus, need sõrmed hoidsid välke ja tuuli!

Missugune rumal komöödia oli olnud ta elu!

Missugune inetu ihu on olnud ta hingel!

Ta vaatas jälkusega lehkavat keret, mille kollasel nahal hakkasid tekkima sinised plekid. Ta imestas, kui armsad olid tal kord olnud need pikad käed, need luised sõrmed, need sinised küüned. Ning need silmad, põsed, huuled, otsaesine. See kõik oli ju ainult muld, sulisev pori mädanevas soos. See kõik oli ainult tükike toorest liha, mis määratud ussile söödaks.

Ning jälle pöördusid mõtted tagasi ellu, mis tõusis nüüd nii selgena silme ette. Kui ahne oli see muld, see lehkav keha, mis katsus rüübata elu suurte sõõmudega. Päevad lendlesid kui kullast mesilased, kandes eneses magusat mett. Päevad olid kui bakhantide tants roosilises infernos, võidujooks üle lilleliste niitude. Ning ühtlasi ka raske sonimine, võitlus, nälg, rumalus, totruse kulminatsioon, mõtteta kirk, mõtteta ahnitsemine. Kogu oma elu põles ihu iharas nägemuses, et siis saada jälle mullaks, põrmuks, haisevaks poriks mudases soos.

Ta vaatas viimne kord oma lehkavat keha surnukeldris, et siis minna siit jäädavaks. Tõusta kui lille-

Korraga kuulis ta krabinat.

Keegi kõhis pimedas nurgas kaua ning läkastavalt.
Ta pööris pilgu sinna poole ning karjatas.

Pimeduses küürutas karvane kurat, kelle silmad
välkusid fosforlikus valguses. Ta nahk oli rebenenud
kintsel, sarved pääs olid murtud, nägu oli must ning
väsinud. Ning nähes kuradi armetust, sattus isegi tuiju.

Gailitil tulid meele korraga kõik need patud, mida
oli ta elades teinud. Pikas ahelas veeresid nad mööda
kui hall kangastus. Tal sai korraga selgeks põhjus,
miks karvane kurat kükitas nurgas. Kui mitu korda
oma elus polnud ta kutsunud saatanat abiks, teinud
temaga igasuguseid lepinguid, tõstnud teda oma jumal-
laks. Missuguse hää meelega kirjutas ta omis raama-
tuis saatana töist, ülistas ta uhket ning rahutut vaimu,
lõi romantilise müüdi ta ümber.

Ehk kas olid nad vähe rännanud ringi planeetidel
ja mail, kihavatel bulvaaridel ning aristokraatide salon-
gides. Kas olid nad vähe istunud kahekesi teatris
ning vaadanud läbi lornjettide daamide kahvatuid silmi,
sammunud nendele järele, rääkinud nendele arvuta
meelitusi.

Ehk oli see ainult unistus?

Kuid mis on olulisem inimese elus, ta rahutud
mõtted, mis rändavad läbi kõik ilmad ja planeedid.
Kas ta fantaasia, unistus polegi elu, aga tõelikkus
lihtne kest, lihtne virvendus rahutumal merel?

Ning tuletades meele omi patte ja vaadeldes väri-
sevat saatanat pimedas, täitus hing.

„Miks ei tulnud Peppo ise?“ küsis ta pahaselt.
„Ehk tema lellapoeg Jestop? Olen vist elades küllalt
nendega tegemist teinud, et võiksid kord austada ka
mind oma ilmunisega. Mitte igapäev pole mul juhus
sõita põrgu, mitte igapäev ei sure ma!“

„Tulin siia ühe kingsepa järele“, vastas kurat
väsinult, „ning tahtsin ka Sind korruga kaasa võtta.
Ei ole kerged need vahetpidamata jooksmised, kus
teie sarnaseid kooleb kui kärpseid“.

Rännata kingsepaga?

Miks mitte, mõtles ta. Kingsepp oli olnud ta
suurem võlauskuja, kingsepp oli ta alaliseks arstiks,
kingsepa juhatusel võitles ta barrikaadidel.

Kuid ta tahtis veel korra rännata neil tänavail,
kus oli nii palju aastaid hulkunud, tahtis näha veel
kord linna, mille vastu kandis hinges needmist, tahtis
vaadelda inimesi, kellega oli ühes nälgunud ja võidel-
nud. Mida tegi praegu Hellen Toobien, kas laulis lael
ikka veel vastik papagoi?

„Hää küll“, ütles ta saatanalle, „võid tulla teine
kord mu järele“.

Ning ta läks välja tänavaille, kus sahisevate gaas-
laternate valgusel lehvisid anarhistide mustad lipud
kui lendlevad kotkad. Sõjameeste salgad istusid barri-
kaadidel ning jõid lärmitsedes viina. Otto Lagrison
oli hiilgava võidu puhul oma meestele tänaseks voli-
annud, nad võisid põletata ja rüüstata, tungida koda-

nikkude korterisse ning vägistada naisi. Otto Lagrison tundis oma meeste kalduvusi, ning teadis, et mõne päeva pärast enam tema siin peremeheks pole. Mõne päeva pärast istub ta jälle kindlustatud kaitsekraavides ning raatusel ja postivalitsuse keskjaamal lehvivad vabariiklaste ehk iseseisvate sotsialistide lipud.

Gailit vaatles lärmitsevaid sõjamehi, kes jagasid tülitsedes saaki, ning rändas edasi. Astus Gustav Olafsoni keldrisse, vaatles publikumi, kuulab nende juttu.

Oly Olafson istus orkestri juures, silmad nutetud, nägu kahvatu, huuled sinised. Oli tema surm selle põhjuseks ehk oli siin veel midagi muud juhtunud?

Kui hall ning igav oli siiski maapäälne elu! Ta istus ühe lauakese juure ning silmitses lehti, mida keegi sinna oli unustanud. Anarhistide leht oli ilmunud leina äärtega ning temast räägiti ühe tähtsama anarhisti August Gailiti elust ja surmast.

„On surnud üks meie silmapaistvamaist tegelasist“, kirjutas leht, „üks võitlejatest proletariaadi õiguste eest. On surnud mees, kes kandis oma hinges needmist kodanluse ning orjuse vastu. Kui lõvi võitles ta oma ideede eest, tõstes pilvini kõrgelle meie musta lippu. Ta ei läbenud minutitki istuda kohal, iga ta närv, iga ta veritilk ihkas võitlust. Ning surma põlgusega huultel tormas ta neetud vaenlaste kallale, üksinda tappes sadu. Surnukeha hunikud jäid järele, kust tormas ta läbi.

August Gailiti isik on üks hiilgavamaist leheküljst anarhistide ajaloos. Olgu ta mälestus meile kõigile kallis. Olgu ta isik meile kõigile eeskujuks!“

Ning edasi teatas anarhistide juht Otto Lagrison, et kaasvõitleja Gailiti matused on 25. mail, kogukonna hospitali surnukeldrist Pauluse kabelile. Kõik sõjamehed ning partei liikmed on kohustatud ilmuma paraadmundris raatuse ette.

„Missugune rumal komöödia!“ lausus Gailit, aja-
lehte kõrvale visates.

Ta astus kafeest välja. Tahtis minna endisse kottu, silmata ka Hellenit ning papagoid, kuid mingisugune jälkuse ning vastikuse tunne asus ta hinge.

Hakkas pisarduma. Hall kangastus kattis taevast, liikudes kiiresti edasi. Tundus toomede ning noorte kaskede lehka. Inimesed ruttasid küürus mööda poriseid uulitsaid, gaaslaternate valgusel paistes liikuvate surnukehadena. Ning oli igav ses õhtu tühjuses.

Ta sammus aeglaselt tagasi hospitali poole. Oli tarvis oodata saatanat.

Istus uuesti oma surnukeha kõrvale ning vaatas jälkusega ta pääle.

Tund läks tunni järele, keegi ei ilmunud. Oli vaikne ning õudne pimedas keldris. Ehk oli teda unustatud siia, ehk polnud ta hinge kellelgi tarvis? Ei Peppol, ega jumalal?

Ehk peab ta veel terved aastasajad hulkuma mõteta ringi, midagi tegemata, midagi mõtlemata. Kuid miks hulkuda, kui puudus kirk, puudus jonn, puudus igatsus!

Ah, temal oli siiski tarvis seda haisvat surnukeha! Seda pääaju, mis põleks ning sätendaks, neid auku-

vajunud silmi, mis pilluksid tuld ning viha, neid sini-seid huuli, mis kõrbeksid suudluste järele, neid pikki, luisi käsi, mis otsiksid hingeldades naise lõõmenda-vat keha!

Ta vaatles huvitusega surnukeha.

Siis selle mullata pole hingel midagi teha? Ning mida võis talle pakkuda saatan Peppo või tema lella-poeg Jestop, kui tal puudus ihu, mis januneks, tun-neks nälga, tunneks kirge. Mistarvis temale see eeter-lik hing, see külm resigneeriv õhk!

Ja tunnid venisid surnukeldris kui udused ning külmad igavused. Läbi sügise lortsuva pori, üle põle-tatud legendikkude. Ning keegi ei tulnud ta juure.

Et viita aega, vaatles üht ning teist surnukeha.

Väljast kuuldus kõue mürin. Õhk muutus surnu-keldris palavaks ning lämmastavaks. Surnukehad leh-kasid vastikult, kiiresti minnes siniseks.

Sääl lamas tema surnukeha kõrval keegi uppunud mees. Vist solgitorru oli ta kukkunud. Sinine, tursunud, mille silmaaukes juba läikisid valged vaglad mustade päädega. Juba närisid mädanevat liha, tungides ikka sügavamalle pääaiju. Ning pimedas vilkusid ussid, nagu oleks ta silmad fosforlääkivad.

Jälle venisid tunnid, nii pikad ja õudsed.

Ta vaatles rihma koolnu niude ümber. Uus mõte välgatas tast läbi.

Tal pole mõtet enam minna tagasi linna. Tal pole mõtet enam oodata saatana ilmumist. Kõik kõdu-nes, kõik hävines, kõik muutus tuhaks ning mullaks.

40 Mispärast peab ta hing veel elama aastasadu, nii muljuvalt pikki ja igavaid. Ta tahtis surra ühes oma surnukehaga, minna hauda ühes oma kerega. Mitte asjata polnud ta armastanud nii väga neid silmi, neid käsi.

Ning ta võttis kõrvallamava surnukeha niudelt rihma ning poos enese üles.

Gailiti hing rippus Gailiti surnukeha pääkohal. Roostetanud naela küljes, millega oli kinnitatud must tahvel numbriga 13.

Ning hing, mis oli ta elu eliksiiriks, jäi rippuma sinna igaveseks. Kogukonna hospitali surnukeldris, pahemas reas, numbri all 13.

Aga ihu eest kanti hoolt, pandi tsingist puusärki ning viidi leinamarsi saatel kabelisse. Sajad leinatõrvikud põlesid pragisedes, tuhatpäine rahvahulk kõndis järele vaikides, pasunad värisesid kui kõue mürin.

Ainult Sikky-Mikky oli jäänud hiljaks.

Tal oli nende punaste roosidega nii palju teagemist. Mitte keegi, mitte keegi ei tahtnud teda neil päevil, aga raha roosideks polnud. Ööd läbi hulkus ta tänavail, pakkus end igale, aga talle hirvitati vastu ning saadeti põrgu. Ta rändas kafeedes ning restoranides, hulkus barrikaadide vahel ja tungis endiste tuttavate juure, aga mitte keegi ei soovinud teda.

See oli needus, see oli hullus!

Ta pidi aga saama punaseid roose Gailiti hauale. See oli ometi olnud ta armsam, kes lubas teda viia fjordidesse, kes armastas teda esimese noormehe kirega.

Ah, oleks ta elanud veel, nad võtaksid siniste purjede-
dega lootsiku ning sõidaksid kaugelle, kaugelle fjordi-
desse, nii kaugelle, et isegi kajakad ei julgeks nendele
järele lennata. Ning Gailit suudleks ta siidist seeliku
pikka shleppi ja lausuks vaikselt, et ta on joobunud
kirest ja armastusest. Ta nägu õhetaks virmaliste
tules ning silmis leegitseks taeva kuma. Gailit armas-
tas teda ju nii väga.

Alles hommikul, pärast pikka rändamist, leidis
ta mehe.

Ning kui mees oli läinud, viskas Sikky-Mikky räti
õlgadelle ning ruttas kiiresti linna rooside järele. Aga
tal polnud sugugi õnne, mitte sugugi.

Raha oli vale, see nārune paberilipakas oli vale!
Mees oli petnud teda, mees oli annud talle raha, mida
kusagil vastu ei tahtud võtta.

Sikky-Mikky nuttis, kiskus juukseid ning jooksis
edasi. Juba ilmusid anarhistide salgad raatuse ette,
juba toodi surnukeha leinamarsi saatel keldrist välja,
aga Sikky-Mikky jooksis ikka veel uulitsalt uulitsalle
ning kafeest kafeesse. Jumal teab, kui kaua see
kestis. Ta oli kaotanud mõistuse, ta ringles kui
palavikus.

Ning siis, kui tal lõpuks olid punased roosid,
pidas vahilolev soldat ta kinni.

„Üle barrikaadide ei tohi käia!“ lausus soldat
viihaselt.

„Laske ometi, laske!“ hoigas Sikky-Mikky, „ma
pean leinarongile järele jõudma. Te näete ometi neid

42 põlevaid tõrvikuid sääl kaugel? Mul pole aega ümber minna.“

„Keda maetakse?“ küsis soldat, huvitusega kokotti silmates.

„Teie seltsimeest, anarhisti August Gailiti!“ vastas Sikky-Mikky, pisarad kurgus.

„August Gailiti? Ei ole kuulnud seda nime. Kes oli ta?“

„August Gailit oli suur mees,“ lausus Sikky-Mikky värisedes. „August Gailit oli pikk mees,“ lisas ta nagu paranduseks juure.

Ning rooside langedes tänavale jooksis ta leinarongile järele.

Soldat vaatas kaua daamile järele.

„August Gailit oli suur ning pikk mees,“ mõtles ta paberossi süüdates. Nüüd teadis ta, kes oli August Gailit ning keda maeti sääl sarnase hiilgusega.

1918.

